

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Волошина О. О., Бруєв Д. Д.

Рассмотрены основные этапы формирования теории предпринимательства, исходя из осмысления данного явления с момента введения термина в научный оборот французским банкиром Г. Кантильоном в XVIII в. Обосновано, что путь, который прошло данное явление, на сегодняшний момент достоин особого изучения. Актуальность исследования определяется растущим спросом на предпринимательство, которому предоставляются возможности находить ценные решения проблем различного характера и масштаба в меняющейся украинской экономике. В этих условиях возникает необходимость развития теоретических основ предпринимательства, тем более что в теории предпринимательства существуют многочисленные методологические проблемы, которые приводят к вводящим в заблуждение результатам. Рассмотрены различные научные подходы к сущности и развитию предпринимательства, выделены его основные функции и определяющие факторы. Предприниматель рассматривается как новатор, который вводит в среду потребления на коммерческой основе новые потребности, товары, производственные технологии или формы организации труда.

Розглянуті основні етапи формування теорії підприємництва, виходячи з осмислення даного явища з моменту введення терміна в науковий обіг французьким банкіром Г. Кантільоном у XVIII ст. Обґрунтовано, що шлях, який пройшло дане явище, на сьогоднішній момент вартий особливого вивчення. Актуальність дослідження визначається зростаючим попитом на підприємництво, якому надаються можливості знаходити цінні рішення проблем різного характеру і масштабу в мінливій українській економіці. В цих умовах виникає необхідність розвитку теоретичних основ підприємництва, тим більше що в теорії підприємництва існують численні методологічні проблеми, які призводять до невірних результатів. Розглянуто різні наукові підходи до сутності та розвитку підприємництва, виділені основні його функції і фактори, які його визначають. Підприємець розглядається як новатор, який вводить в середу споживання на комерційній основі нові потреби, товари, виробничі технології або форми організації праці.

In the article the main stages of the formation of the theory of entrepreneurship are considered, proceeding from the comprehension of this phenomenon from the moment the term was introduced into scientific circulation by the French banker G. Cantillon in the 18th century. It is substantiated that the path that has passed this phenomenon at the moment is worthy of special study. The relevance of the research is determined by the growing demand for entrepreneurship, which provides opportunities to find valuable solutions to problems of a different nature and scale in the changing Ukrainian economy. In these conditions, there is a need to develop the theoretical foundations of entrepreneurship, all the more so in the theory of entrepreneurship there are numerous methodological problems that lead to misleading results. Various scientific approaches to the essence and development of entrepreneurship are considered, its main functions and its determining factors are singled out. An entrepreneur is seen as an innovator who introduces new needs, goods, production technologies or forms of work organization into the consumer's environment on a commercial basis.

Волошина О. О.

Бруєв Д. Д.

канд. екон. наук, доц. каф. менеджменту ДДМА

zakaz@krm.net.ua

студент каф. менеджменту ДДМА

ДДМА – Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ.

УДК 658 (075.8)

Волошина О. О., Бруєв Д. Д.

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У зв'язку з необхідністю пошуку чинників стабілізації української економіки, яка в даний час відчуває серйозний стрес, особливої значимості набуває проблема підприємництва як комплексу особливих функцій, спрямованих на забезпечення розвитку й удосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності.

Вивчення проблем підприємницької діяльності неможливе без визначення самого поняття, розкриття його сутності і функцій. Це потребує глибокого вивчення історії розвитку економічної думки з проблем підприємництва, особливо праць тих вчених-економістів, які безпосередньо займалися цим питанням і зробили свій внесок в теорію підприємництва.

Теоретичні та практичні аспекти підприємницької діяльності висвітлено у працях таких вітчизняних науковців як: Л. Васильєва [1], В. Гринева [2], Л. Донець, Н. Романенко [3], В. Іванюта [4], О. Коротич [5, 6], І. Лещик [7], М. Малік [8], Ю. Ніколенко [9], В. Сизоненко [10], Н. Фединець, Ю. Миронов, М. Гонська [11] та інших.

Уроки української історії свідчать про те, що саме важкі економічні умови створюють фундаментальні основи для самозайнятості населення та розвитку підприємництва.

Роль підприємництва у розвитку національної економіки полягає у наступному [4]:

- забезпечує насичення ринку товарами та послугами;
- сприяє вирішенню проблем зайнятості населення;
- формує конкурентне середовище, для успішного розвитку національної економіки;
- ініціює ефективні структурні зміни у системі господарювання;
- створює умови для прийняття нетрадиційних рішень з метою ефективного використання ресурсного потенціалу;
- сприяє розвитку науково-технічного прогресу та забезпечує антикризові механізми господарювання.

У розвитку підприємства та підприємництва можна виділити чотири етапи [4].

Перший етап: 1820–1870 рр. – розвиток розвинених тоді країн проходив в ситуації вільної конкуренції між підприємствами щодо збуту продукції. Основні напрямки підприємницької діяльності – ремісництво, виробництво верстатів та продукції.

Другий етап: 1871–1930 рр. – характеризується особливостями у формуванні підприємства як форми господарювання, що з'явилася в умовах підвищення концентрації капіталу, утворення монополістичної структури економіки, придушення малих та середніх підприємств.

Третій етап: 1931–1975 рр. – характеризуються інтенсивним використанням результатів науки і техніки. Домінують галузі електротехніки, електроніки, інформатики, обчислювальної техніки. Виникає нова можливість і джерела для розвитку економік, підвищується рівень і значення підприємницької діяльності, виникає новий тип фірмової культури та зв'язків між суб'єктами підприємництва.

Четвертий етап: з 1976 р. характеризується з двох позицій: розвиток підприємництва в країнах, які в цій галузі мають традиції (розвинені ринкові економіки) та специфіку формування ринкового середовища в колишніх централізованих економіках.

Розвиток вітчизняного підприємництва має своє історичне коріння. Так, ще в XVIII ст. лише на Лівобережжі України проводилося близько 400 ярмарок та понад 700 міських базарів. Великі ярмарки, що тривали тижнями і, безумовно, впливали на ціни європейського ринку, відбувалися в Києві, Ніжині, Ромнах, Переяславі, Полтаві та інших містах.

Прізвища українських підприємців – Терещенків, Симиренків, Яхненків – були відомі не лише в Україні, а й за її межами [5].

В економічній літературі досить багато уваги приділялося і приділяється з'ясуванню сутності підприємництва. Протягом приблизно трьох століть поняття «підприємство» розширюється і поглиблюється, що тягне за собою його системне вивчення.

Проведемо огляд наукових підходів щодо питання підприємницької діяльності, які розкривають її суть і принципи (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція поглядів на економічну сутність підприємництва

Науковий підхід	Автор	Внесок до теорії підприємництва
1	2	3
Традиційний підхід до оцінки підприємницької діяльності	Адам Сміт	Розглядав підприємця як власника і організатора економічного процесу. Згідно з його теорією, підприємці є ключовими фігурами на ринку вільної конкуренції, їх суперництво веде до скорочення витрат, зниження цін, впровадження передових технологій. Підприємці за Смітом є в певній мірі агентами прогресу соціально-економічної системи.
	Давид Рікардо	Відводив підприємцю роль капіталіста-інвестора, розглядаючи його як одного з двох суспільних класів – класу капіталістів.
	Жан-Батист Сей	Відводив підприємству важливу роль у теорії виробництва і споживання. Головна функція підприємця полягає в правильній координації факторів виробництва. У трактуванні Сея дохід підприємця вважається залишковим. Підприємець уособлює попит на ринку факторів виробництва і, отже, виплачує кожному з них свою частку. Те, що залишилося після цього, і становить його дохід. В цілому, у Сея підприємець ближче до менеджера і відрізняється від капіталіста.
Маржиналістський підхід до питання підприємницької діяльності	Карл Маркс	Спираючись на теорію А. Сміта, бачив у підприємці капіталіста, що направляє свій капітал на створення додаткової вартості і експлуатує робітничий клас. Маркс ототожнював поняття «капіталіст» і «підприємець».
	Леон Вальрас	За його думкою, дохід підприємця у моделі економічної рівноваги обмежується компенсацією відсотка на капітал, рентою за використовувані природні ресурси і заробітною платою за управління. Тобто підприємець в цілому не має ні прибутків, ні збитків. Більш високий прибуток може бути лише наслідком нерівноваги ринку.
	Альфред Маршалл	Здійснив аналіз причин походження надприбутку. Виділив два джерела його виникнення: рента за особисті якості (плата за виняткові підприємницькі здібності) і квазірента (дохід підприємця від використання ряду переваг, що з'являються в короткостроковому періоді через незмінності пропозиції капіталу).

Продовження таблиці 1

1	2	3
Теорії підприємництва як дії в умовах невизначеності	Ричард Кантильон	Першим зв'язав підприємницьку діяльність з ситуацією ринкової невизначеності. Вперше ввів в науковий обіг термін «підприємець», позначивши їм людину, що займається певною діяльністю, не завжди пов'язаною з вкладенням капіталу і спрямовану на прийняття рішень в умовах невизначеності.
Теорії підприємництва як дії в умовах невизначеності	Людвіг фон Мізес	Приділяв особливу увагу проблемі невизначеності У економічній діяльності, у тому числі і у підприємницькому процесі. У своїй роботі «Людська діяльність. Трактат з економічної теорії» (1940 р), виділяє два типи ймовірностей: ймовірність класу, яка піддається раціональному розрахунку, і ймовірність події, яку неможливо прогнозувати. На його думку, підприємець має справу саме з ймовірністю події, а тому його діяльність завжди пов'язана з ризиками, що не піддаються розрахунку. Прибуток або збиток підприємця – це не продукт капіталу, а продукт ідеї, втіленої в цьому капіталі. Невдала ідея завжди веде до збитків, незважаючи на витрати капіталу.
	Ізраел Кірцнер	Створив повнішу теорію підприємницького поведінки. Вважав, що підприємцем є людина, яка вміє сприймати ринкову інформацію як невизначену, схильну до змін у певній ситуації. А тому функція підприємця полягає у пошуку таких ситуацій і використанні їх з вигодою для себе. Підприємцем є і спекулянт, який може придбати товар за низькою ціною, а продати за вищою, і виробник, який грає на різниці між ціною ресурсів і ціною готового продукту.
	Йозеф фон Тюнен	Акцентував увагу на аналізі самого поняття невизначеності та його відмінності від поняття ризику. Дохід підприємця, по Тюнену, пов'язаний не просто з ризиком, а з ризиком непередбачуваним, незліченим, від якого не можна застрахуватися.
	Френк Найт	Вважав, що підприємництво є прогнозуванням майбутнього. Змінив стандартні уявлення про сутність підприємницького прибутку.
Теорія підприємництва як новаторства	Йозеф Шумпетер	Є автором теорії підприємництва, згідно з якою невизначеність – це основна характеристика підприємництва та джерело підприємницького прибутку. Тому підприємництво як дія в умовах невизначеності проявляється тільки в діяльності, пов'язаної з нововведеннями. Саме тут наслідки рішень невідомі, в силу своєї інноваційності.

Еволюцію поняття «підприємець» можливо представити в наступному вигляді, як це пропонують Р. Хизрич та М. Питерс:

- Р. Кантільон (1725 р.): підприємець – це людина, що діє в умовах ризику;
- Бодо (1797 р.): підприємець – особа, яка несе відповідальність за справу; той, хто планує, контролює, організовує і володіє підприємством;
- Ф. Уокер (1876 р.): слід розрізняти тих, хто надає капітал і отримує за це відсотки, і тих, хто отримує прибуток завдяки своїм організаторським здібностям;
- Й. Шумпетер (1934 р.): підприємець – новатор, який розробляє нові технології;
- П. Друкер (1964 р.): підприємець – людина, що використовує будь-яку можливість з максимальною вигодою;
- А. Шапиро (1975 р.): підприємець – це людина, що виявляє ініціативу, організуючий соціально-економічні механізми;
- Р. Хизрич (1985 р.): підприємництво – процес створення чогось нового, що володіє вартістю, а підприємець – це людина, яка витрачає на цей весь необхідний час і сили, бере на себе весь фінансовий, психологічний і соціальний ризик, отримуючи в нагороду гроші і задоволення досягнутим.

Тобто можна зробити висновок, що підприємець – суб'єкт, що поєднує в собі новаторські, комерційні й організаторські здібності для пошуку і розвитку нових видів і методів виробництва, нових благ та їх нових якостей, нових сфер застосування капіталу [2].

Відповідно до конкретно-історичних економічних і соціальних умов суспільства поняття підприємництва змінювалось та розвивалось.

На думку О. Б. Коротич підприємництво – це особливий вид інтелектуальної діяльності енергійної й ініціативної людини-підприємця, що володіє цілком чи частково певними матеріальними цінностями, що уміло використовує їх для своєї справи та використовує їх для організації, якою він керує [5, 6].

Українські учені М. Й. Малик та О. Г. Шпикуляк визначають підприємництво як самостійну ініціативну діяльність, спрямовану на одержання прибутку [7].

Л. Донець, Н. Романенко під підприємництвом розуміють комплекс особливих функцій, які виконуються в економіці, спрямований на забезпечення розвитку і вдосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності.

Ю. Ніколенко вважає, що під підприємництвом слід розуміти певну систему життєдіяльності підприємств, основу якої складають демократичні форми економічної діяльності, забезпечення для них права ініціативи у виборі сфери, форм, методів господарювання, економічної, організаційної і технічної творчості і новаторства. У центрі цієї системи стоїть підприємець – компетентний господар, здатний забезпечити організацію господарства на підставі новітніх досягнень економічної та технічної науки [9].

Досить цікавою є точка зору В. Сизоненка, який під підприємництвом розуміє розвиток інновативної ідеї в процесі самоорганізації та саморозвитку підприємства у взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем його функціонування [8].

Відповідно до закону України, підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством.

Однак точка зору існуючого права не в повній мірі відображає реалії економічної діяльності в силу розвиненості соціального компонента – органічного поєднання економічних і соціальних цілей сучасного підприємництва. Сьогоднішній стан української економіки підсилює вимоги до підприємництва щодо його соціальної відповідальності. У зв'язку з цим

цільова функція сучасного підприємця характеризується більш широким колом інтересів. Серед них: підтримка доброго імені, збереження лояльності персоналу, встановлення хороших відносин з владними структурами, охорона навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

Таким чином, узагальнивши все вищесказане вченими-економістами різних періодів, можна зробити висновок, що розвитку підприємництва притаманні такі фактори як організаційно-господарське новаторство і економічна свобода і, відповідно, виділити функції, характерні для підприємництва:

- функція ефективного і повного задоволення потреб населення за всіма якісними параметрами;
- соціальна функція;
- функція фінансового забезпечення доходів державних бюджетів;
- функція оптимального комбінування і інтегрування факторів виробництва і тим самим найбільш ефективного використання економічних ресурсів.

Особливої уваги заслуговує ключова функція підприємництва – функція розвитку інноваційного типу відтворення. Завдяки прагненню підприємців створювати нові потреби, нові товари, нові технології та інші нововведення економіка України може просунути у вирішенні завдання реструктуризації і модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильєва Л. М. *Поняття і сутність підприємництва [Електронний ресурс]* / Л. М. Васильєва. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Vddau/2010_1/pdf/38.pdf.
2. Гринева В. Н. *Предпринимательская деятельность: проблемы, пути решения* / [под ред. д-ра экон. наук, проф. В. Н. Гриневой]. – Симферополь : Анаюрт, 1995. – 302 с.
3. Донець Л. І. *Основи підприємництва : навчальний посібник* / Л. І. Донець, Н. Г. Романенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 320 с.
4. Іванюта В. Ф. *Сучасні теоретичні положення щодо розвитку підприємництва в Україні : Європейські орієнтири* // *Матеріали за 4-та міжнародна научна практична конференція, [«Динамика дослідження»], 16-31 июля 2008. – Т. 6 : Економіки. – Софія : «Бял.ГРАД-БГ» ООД, 2008. – С. 7–11.*
5. Коротич О. Б. *Підприємство як соціально-економічне явище [Текст]* / О. Б. Коротич, Ю. Л. Орел, О. В. Рябічко // *Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 4. – С. 211–216.*
6. Коротич О. Б. *Спільне підприємство : [навч. посіб.]* / О. Б. Коротич, О. М. Колесников. – Х. : УкрДАЗТ, 2004. – 117 с.
7. Лецик І. *Аграрне підприємство як об'єкт управління та виробничо-господарської діяльності* / І. Лецик, Г. Пиріг // *Галицький економічний вісник. – 2011. – № 3(32). – С. 87–93.*
8. Малік М. Й. *Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки* / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // *Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 3–10.*
9. *Основи економічної теорії. – Ч 3. Підприємство в ринковій економіці: навч. посіб.* / За ред. Ю. В. Ніколенка. – К. : НМК ВО, 1992. – 232 с.
10. Сизоненко В. *Теорія підприємництва: здобутки і проблеми дослідження* / В. Сизоненко // *Економіка України. – 2002. – № 9. – С. 45–51.*
11. Фединець Н. І. *Соціологія ринку : навч. посіб.* / Н. І. Фединець, Ю. Б. Миронов, М. Р. Гонська. – Львів : Видавництво ЛКА, 2011. – 226 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2017 р.